

Cigányok Kárpátalján és a régió iskoláiban

1. A CIGÁNYOK (BECSÜLT) SZÁMA KÁRPÁTALJÁN

Az 1989-es és 2001-es népszámlálás közötti időszakban a cigány nemzetiségűek hivatalos száma kétezerrel nőtt Kárpátalján, és elérte a 14 ezer főt. A censusok közötti 13 évre jutó 15,4%-os gyarapodás nem tükrözi maradéktalanul a természetes szaporulatuk ütemét. Az önbevalláson alapuló felmérések alkalmával ugyanis a romák egy jelentős hányada más nemzetiségűnek mondta magát. A kárpátaljai cigányság egy része már a korábbi népszámlálások alkalmával is a magyart nevezte meg nemzetiségéért. Ezek aránya a magyarországi kedvezménytörvény hatására 2001-ben valószínűleg emelkedett. Ennek tulajdonítható például a magyarság gyarapodása Munkácson, ahol ezzel párhuzamosan a cigányok száma az összeírás alapján csökkent, miközben közismert a magas természetes szaporulat a körükben.

A cigányság számára vonatkozó népszámlálási adatoknak a fentiekben már érintett bizonytalansága, valamint a települési bontású adatok hozzáférhetlensége ösztönzött arra, hogy megpróbáljunk becslést készíteni a romák településenkénti lélekszámáról. A becslés alapjául a cigány tanulók 2008/09-es tanévre vonatkozó (esetenként későbbi) iskolánkénti és osztályonkénti számadatai (Kárpátaljai Megyei Állami Adminisztráció Oktatási és Tudományos Főosztálya, 2008–2016), továbbá települési felmérések, illetve a vonatkozó publikációk szolgáltak (Braun, Cserniczkó, Molnár, 2010).

A számításokhoz felhasználtuk a kárpátaljai falusi és városi cigány népesség korösszetételére vonatkozó, a 2001-es nép-

számláláskor rögzített adatokat. A kárpátaljai cigányok 2001-re becsült települési lélekszámából kiindulva határoztuk meg a megfelelő 2016-os értékeket. Ehhez felhasználtuk a roma gyerekek iskolai lélekszámának későbbi adatait (a Kárpátaljai Megyei Állami Adminisztráció Oktatási és Tudományos Főosztályának köszönhetően ezek a 2010-es, 2013-as, 2014-es, 2015-ös évekre vonatkozóan voltak hozzáférhetőek), a helyi önkormányzatok születési és halálozási mutatóit, a publikációk vonatkozó anyagait, a helyi adatközlők információit. Tekintettel a számításainkban rejlő hibalehetőségekre, ha valamelyik település roma népességére vonatkozóan egyéb forrásból megbízható adat állt rendelkezésünkre, azt fogadtuk el.

Becsléseink alapján Kárpátalja cigány népessége 2001-ben a népszámlálás által összeírt több mint kétszeresének, közel 32 ezernek adódott, ami a régió össznépességének 2,5%-át tette ki (1. táblázat).

A 2001-es népszámlálás óta eltelt közel másfél évtized jelentős változásokat hozott a megye roma közösségeinek a lélekszámában. Az ezredforduló körül jellemző 27%-re becsült születési ráta – valószínűleg jelentős mértékben az ukrán kormány gyerekvállalást ösztönző intézkedéseinek eredményeként – tíz éven belül közel megkétszereződött, elérve az 50%-ot. Eközben a cigányság halálozási rátája jelentősen nem tért el az össznépesség 13%-os mutatójától, mivel a rossz életkörülményekből adódó alacsonyabb várható élettartam hatását kompenzálta a fiatalabb korszerkezeté. Információ hiányában viszont szinte egyáltalán nem tudtuk figyelembe venni a migrációs folyamatok hatását a roma közösség lélekszámának alakulására.

A jelzett mutatók, valamint a tanulói létszámok és egyéb források alapján végzett számításaink eredményeként a kárpátaljai cigányság 2016-os lélekszámát közel 47 ezer főre becsültük. A közigazgatási egységek közül a legnépesebb, több mint 9 ezer fős cigány közösség a Nagyszőlősi járásban él. Arányaiban a legtöbben a Perecsenyi járásban (11,7%), Csap és Beregszász városában (9,2 és 8,9%), valamint a Beregszászi (8,2%), az Ungvári (7,8%) és a Nagyszőlősi járásokban (7,6%) vannak. Kevesebb mint 1% viszont a romák aránya a Técsői, a Huszti, az Ökörmezői és a Volóci járásokban (1. táblázat). Összességében tehát a kárpátaljai cigányság zöme a megye nyugati részén él.

Vizsgálataink alapján a romák száma a XXI. század elején Kárpátalja 122 településén haladja meg a tízet. A legnagyobb, több mint 4 ezer fős közösség Munkácson él. Őket az ungvári és a királyházi (Nagyszőlősi járás) cigányság követi 3 ezret meghaladó lélekszámával. Kétezerrel több cigány él a Perecsenyi járási Poroskón, Beregszászban, továbbá a nagyszőlősi járási Szőlősvégárdóban is.

Bár, amint arra fentebb már utaltunk, a romák Kárpátalján, Ukrajna többi megyéjéhez és a régió más országaihoz hasonlóan szóróként élnek, becsléseink szerint arányuk a megye három településén meghaladta az 50%-ot. Ezek ezer fő alatti népességű kisközségek: Szombati (Szobatin) az Ilosvai (80%), Dombok (Domboki) (75%) a Munkácsi és Szvaljavka (50%) a Perecsenyi járásban. Ezekon kívül további 23 település

Közigazgatási egység	A népesség száma, 2001	A cigányok					
		száma, 2001-es népszámlálás	száma 1989-ben, felmérés	száma 2001-ben, felmérés	aránya 2001-ben, felmérés (%)	száma 2016-ban, felmérés	aránya 2016-ban, felmérés (%)
Beregszász v.	26 554	1695	–*	1695	6,4	2100	8,9
Csap város	8870	–*	–*	600	6,8	820	9,2
Huszt város	31 864	122	–*	620	1,9	910	2,9
Munkács város	81 637	1130	1577	3150	3,9	4300	5,0
Ungvár város	115 568	1705	1751	2150	1,9	3250	2,9
Beregszászi j.	54 062	2211	3060*	3115	5,8	4199	8,2
Huszti járás	96 960	1	387*	550	0,6	730	0,8
Ilosvai járás	100 905	167	1791	1920	1,9	2660	2,7
Munkácsi járás	101 443	1314	1367	2751	2,7	4190	4,1
Nagybereznai j.	28 211	452	581	630	2,2	1020	3,8
Nagyszőlősi j.	117 957	920	5369	5746	4,9	9150	7,6
Ökörmezői j.	49 890	118	161	200	0,4	360	0,8
Perecsenyi j.	32 026	138	400	2500	7,8	3770	11,7
Rahói járás	90 945	163	606	1070	1,2	1480	1,6
Szolyvai járás	54 869	800	655	920	1,7	1610	3,0
Técsői járás	171 850	45	94	280	0,2	430	0,2
Ungvári járás	65 529	3022*	3155*	3924	6,0	5540	7,8
Volóci járás	25 474	1	50	150	0,6	200	0,8
Összesen	1 254 614	14 004	20 004	31 971	2,5	46 719	3,7

1. táblázat. A cigány népesség száma, illetve aránya Kárpátalja közigazgatási egységeiben a 2001-es népszámlálás, valamint Jemec és Gyacszenko 1989-re, továbbá a szerzők 2001-re és 2016-ra vonatkozó felmérései alapján („–” – adathiány) (Jemec, Gyacszenko, 1993; Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal, 2003c; www.uzkrstat.gov.ua, 2016)

* Beregszász és Huszt 1989-ben, valamint Csap 2001-ben még nem voltak megyei alárendeltségű városok, így a csillaggal jelölt adataik a megfelelő járásokon belül (Csap adatai az ungvárin belül) szerepelnek.

cigány közössége éri el az összlakosság 20%-át, amelyek zömmel a megye síkvidéki részén fekszenek. Közülük 12 magyar többségű, 10 az Ungvári járásban található.

Az általunk becsült cigány népesség 48%-a, 22 270 fő városokban és városi típusú településeken él. A romák 82%-a lakik olyan településen, ahol számuk meghaladja a 300 főt, azaz többségük, ha szórványban is, de népes közösségekben él. Kárpátalja cigányságának 28%-a magyar többségű települések lakója. Összességében a 122 jelentősebb roma népességgel rendelkező település közül 41 magyar többségű.

2. A ROMÁK ÉS A KÁRPÁTALJAI MAGYAROK

Mivel a roma népesség – hasonlóan más szórványban élő etnikumokhoz – nyelvileg azon közösség irányába asszimilálódik, melynek környezetében él, nem csodálkozhatunk azon, hogy bár Ukrajna államnyelve és ebből fakadóan (legalábbis az ország nyugati részén) presztízsnyelve az ukrán, a kárpátaljai cigányok jelentős része a magyart tekinti anyanyelvének. Az általunk becsült közel 47 ezres kárpátaljai cigányság körében több mint 20 ezerre tehető a magyar anyanyelvűek száma (44%). A cigányok által is lakott 122 település közül 53-ban a romák többsége magyar anyanyelvű.

A 2001-es census adatai alapján a kárpátaljai cigányok csaknem kétharmada (62,4%-a) a magyart tekintette anyanyelvűnek. A kárpátaljai magyar anyanyelvűeknek viszont 5,5%-a (8736 fő) cigány nemzetiségűnek vallotta magát (2. táblázat). Azaz: 1000 kárpátaljai magyar anyanyelvű közül 55 roma volt (Braun, Cserniczkó, Molnár, 2010).

Nemzetiség	Fő
Magyar	147 056
Cigány	8736
Ukrán	1851
Szlovák	645
Német	150
Orosz	65
Román	22
Egyéb	204
Összesen magyar anyanyelvű	158 729

2. táblázat. A magyar anyanyelvű kárpátaljaiak nemzeti megoszlása a 2001. évi népszámlálás adatai alapján (Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal, 2003c)

Az 1989. és 2001. évi népszámlálás is több magyar anyanyelvűt talált Kárpátalján, mint magyar nemzetiségűt (3. táblázat).

	Magyar nemzetiségű		Magyar anyanyelvű		Különbség	
	Fő	Aránya, %	Fő	Aránya, %	Fő	%-ban
1989	155 711	12,50	166 700	13,38	10 989	0,88
2001	151 516	12,07	158 729	12,65	7213	0,58
Különbség	4195	0,43	7971	0,73	3776	0,30

3. táblázat. A magyar nemzetiségűek, illetve anyanyelvűek abszolút száma és az össznépességben belüli aránya Kárpátalján az 1989. és 2001. évi népszámlálások adatai alapján (forrás: Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal, 2003c)

1989-ben a nem magyar nemzetiségű, de a magyart anyanyelvűként beszélő kárpátaljaiak fele (52%-a) roma, csaknem harmada (30%-a) ukrán, valamivel több, mint tizede (12%-a) pedig szlovák volt. A 2001-es census adataiból láthatjuk, hogy a romák és németek kivételével mindegyik nemzetiség körében csökkent a magyar anyanyelvűek aránya. A romák között 763 fővel, a németek körében pedig 114 fővel lett több a magyart anyanyelvűeknek tartók száma 1989-hez képest (4. táblázat).

Nemzetiség	1989-ben		2001-ben		Különbség	
	fő	%	fő	%	fő	%
Cigányok	7973	52,06	8736	74,84	763	22,78
Ukránok	4605	30,07	1851	15,86	-2754	-14,21
Szlovákok	1890	12,34	645	5,53	-1245	-6,81
Németek	36	0,24	150	1,29	114	1,05
Oroszok	172	1,12	65	0,56	-107	-0,57
Románok	73	0,48	22	0,19	-51	-0,29
Egyebek	567	3,70	204	1,75	-363	-1,95
Összesen	15 316	100,00	11 673	100,00	-3643	0,00

4. táblázat. A magyar anyanyelvű, de nem magyar nemzetiségű kárpátaljai lakosság nemzeti összetétele az 1989. és 2001. évi népszámlálás eredményei alapján (forrás: Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal, 2003c)

1989 és 2001 között összesen 7971 fővel lett kevesebb a magyar anyanyelvűek száma. A csökkenés fele annak következménye, hogy a nem magyar nemzetiségűek körében 3643 fővel lettek kevesebben (4. táblázat). A csökkenés ennél is nagyobb lehetett volna, ha a romák és németek körében nem növekszik a magyart anyanyelvűként beszélők száma. Összességében 2001-ben Kárpátalján a magyar anyanyelvű nem magyarok abszolút többsége (csaknem háromnegyede, 74,8%-a) cigány volt. A magukat roma nemzetiségűnek vallók aránya a kárpátaljai magyar anyanyelvűek között az 1989-es 4,8%-ról 5,5%-ra emelkedett 2001-re.

3. ROMA GYEREKEK AZ ISKOLÁBAN

A legutóbbi három tanév adatai alapján a roma gyerekek száma és aránya fokozatosan növekszik Kárpátalja iskoláiban; ez akkor is tény, ha ez a növekedés nem mindegyik közigazgatási egységben figyelhető meg (5. táblázat).

A Kárpátaljai Megyei Állami Adminisztráció Oktatási és Tudományos Főosztályának statisztikai adatai szerint a 2008/2009-es tanévben Kárpátalja iskoláiban összesen 159 965 gyerek tanult. Közöttük 6497 gyerek volt roma. A 2015/2016-os tanévben a tanulói összlétszám 3 ezer fővel csökkent: 156 963 főre. A cigány tanulók száma azonban 3 ezerrel nőtt, és 9626 főre emelkedett (6. táblázat).

A cigány tanulók számának fokozatos emelkedése 2008 és 2016 között jól nyomon követhető az 1. ábrán.

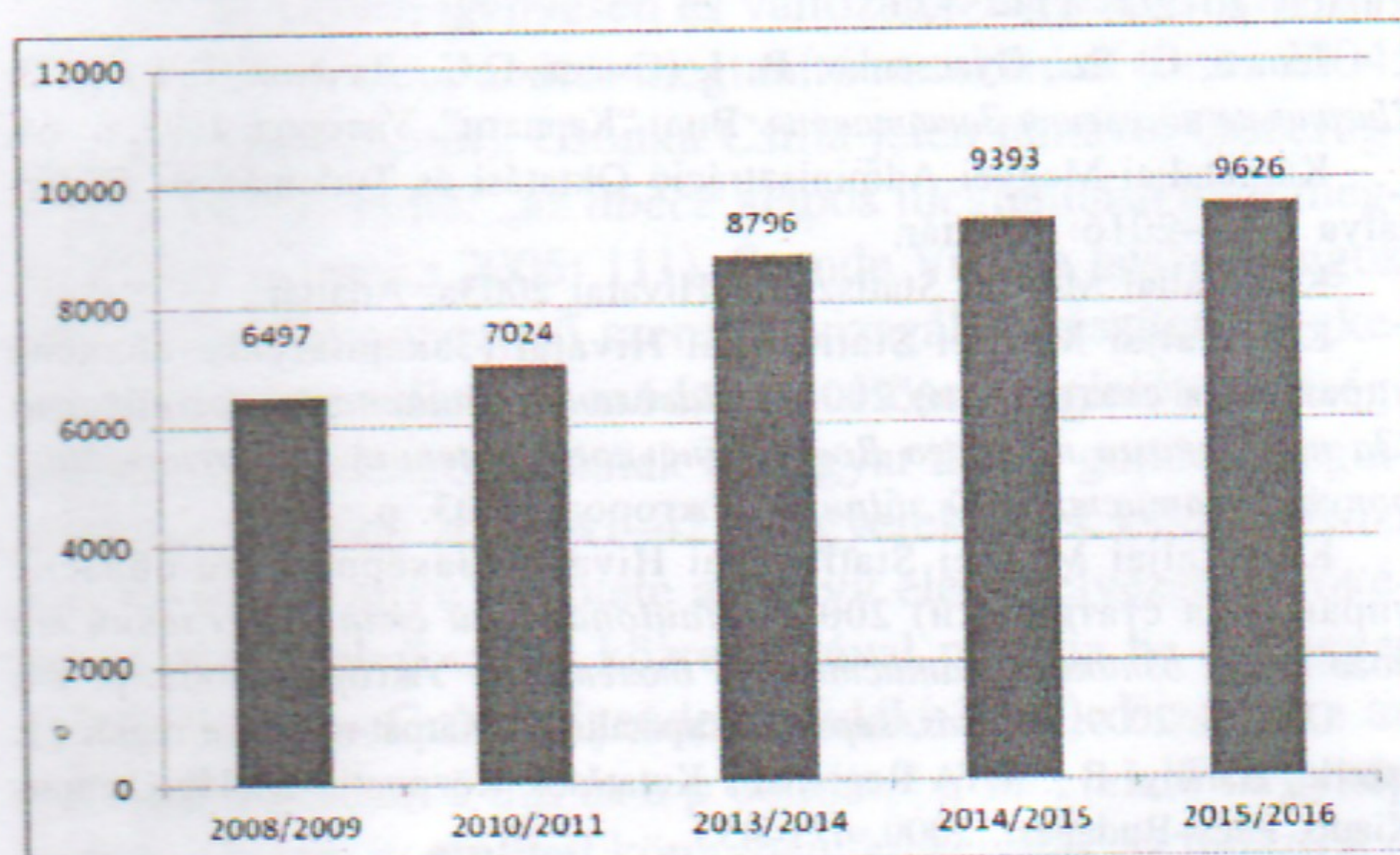
A 2015/2016-os tanévben a Kárpátalján működő 668 iskola közül 151-ben (az iskolák 22,6%-ában) tanultak cigánygyerekek. 5 iskolában (a Beregszászi 7., a Munkácsi 14., az Ungvári 13. és 14., valamint a Szolyvai 5. számú iskolában) gyakorlatilag a tanulók 100%-a roma. Tizenegy iskolában a cigány tanulók aránya meghaladja az 50%-ot (Szabados, 2016).

Közigazgatási egység	2013/2014-es tanév			2014/2015-ös tanév			2015/2016-os tanév		
	Tanulók száma	Ebből roma	%	Tanulók száma	Ebből roma	%	Tanulók száma	Ebből roma	%
Ungvár város	14166	616	4,3	14590	685	4,7	15204	697	4,6
Munkács város	9985	947	9,5	10277	949	9,2	10552	989	9,4
Beregszász város	3611	458	12,7	3620	467	12,9	3530	457	12,9
Huszt város	4255	218	5,1	4352	218	5,0	4455	224	5,0
Csap város	981	133	13,6	1001	155	15,5	1028	151	14,7
Beregszászi járás	5740	823	14,3	5741	877	15,3	5659	916	16,2
Huszt járás	11687	152	1,3	11648	151	1,3	11695	149	1,3
Ilosvai járás	12499	558	4,5	12587	537	4,3	12691	509	4,0
Munkácsi járás	11604	900	7,8	11670	948	8,1	11777	1044	8,9
Nagybereznai járás	2839	253	8,9	2892	260	9,0	2887	274	9,5
Nagyszőlősi járás	15500	1141	7,4	15742	1272	8,1	15833	926	5,8
Ökörmezői járás	6046	66	1,1	6082	75	1,2	6140	99	1,6
Perecsenyi járás	3918	710	18,1	4035	807	20,0	4098	895	21,8
Rahói járás	12839	276	2,1	12805	298	2,3	12871	326	2,5
Szolyvai járás	5954	315	5,3	6088	387	6,4	6187	423	6,8
Técsői járás	22255	81	0,4	22206	103	0,5	22449	109	0,5
Ungvári járás	6653	1103	16,6	6796	1156	17,0	7072	1398	19,8
Volóci járás	2820	46	1,6	2795	48	1,7	2825	40	1,4
Összesen	153352	8796	5,7	154927	9393	6,1	156953	9626	6,1

5. táblázat. A tanulói összlétszám, illetve ezen belül a cigány nemzetiségű tanulók száma és aránya Kárpátalja iskoláiban közigazgatási egységek szerint három tanév adatai alapján (forrás: Kárpátaljai Megyei Állami Adminisztráció Oktatási és Tudományos Főosztálya, 2016)

	Tanulók száma	Ebből roma	Arányuk, %-ban
2008/2009-es tanév	159 965	6497	4,06
2015/2016-os tanév	156 963	9626	6,13
Különbség	-3002	3129	2,07
A változás mértéke, %-ban	-1,88	48,16	50,61

6. táblázat. A tanulói összlétszám, illetve ezen belül a cigány nemzetiségű tanulók számának és arányának változása Kárpátalja iskoláiban a 2008/2009-es és a 2015/2016-os tanévben (forrás: Kárpátaljai Megyei Állami Adminisztráció Oktatási és Tudományos Főosztálya, 2008–2016)

1. ábra. A cigány nemzetiségű tanulók számának változása Kárpátalja iskoláiban a 2008/2009-es és a 2015/2016-os tanév közötti időszakban

(forrás: Kárpátaljai Megyei Állami Adminisztráció Oktatási és Tudományos Főosztálya, 2008–2016)

Miközben az általános iskolai osztályokban a cigány tanulók száma és aránya fokozatosan emelkedik, ezeknek a tanulóknak rendkívül alacsonyok a továbbtanulási mutatói. Az úgynevezett tehetséggondozó iskolatípusokban, azaz a líceumokban és gimnáziumokban – amelyekbe nem egyszerű beiratkozás, hanem bizonyos felvételi vizsgák után lehet felvételt nyerni és általában magasabb az oktatás színvonala – egyáltalán nem tanultak cigány gyerekek a 2015/2016-os tanévben. A középiskolai szint első évfolyamának számító 10. osztályban összesen csupán 156 fő (a beiskolázott romáknak az 1,6%-a), a második évfolyamon, vagyis a 11. osztályban pedig 135 (1,4%) cigány gyerek tanult.

Amint az a 7. táblázatban látható, a roma tanulók száma a megye szakmunkásképző intézményeiben a 2013/2014-es tanévben mindössze 47 volt, egy évvel később 75, a 2015/2016-os iskolai évben pedig 69. Még kisebb a cigány származású egyetemi és főiskolai hallgatók száma (7. táblázat).

Tanév	Szakiskolák	Felsőoktatási intézmények
2013/2014	47	4
2014/2015	75	2
2015/2016	69	2

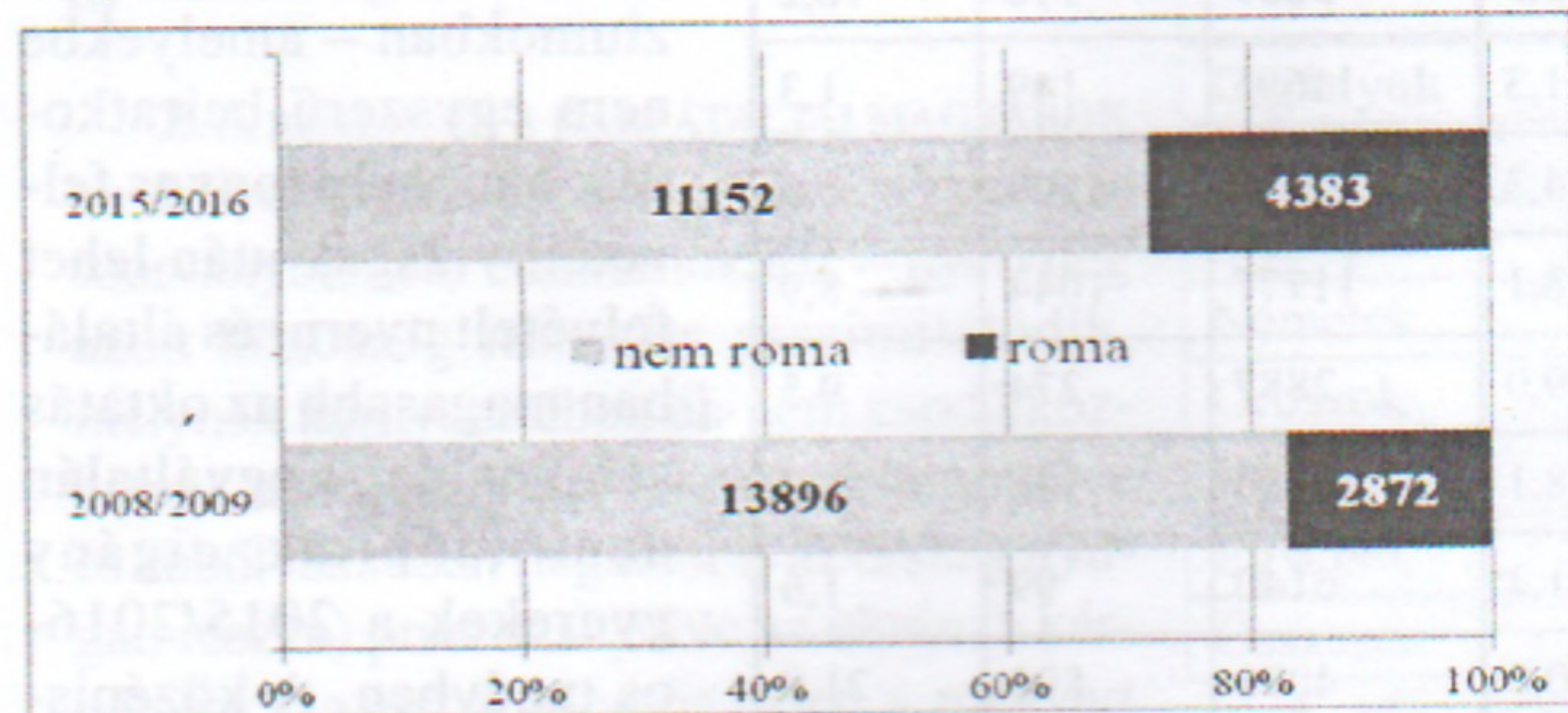
7. táblázat. A cigány tanulók száma Kárpátalján a szakiskolákban és a felsőoktatási intézményekben (2013–2016) (forrás: Szabados, 2016)

4. CIGÁNY TANULÓK KÁRPÁTALJA MAGYAR ISKOLÁIBAN

A tanulói létszám csökkenése, illetve a cigány gyerekek számának emelkedése a magyar tannyelvű iskolákban még szembetűnőbb. Miközben 2008/2009-ben összesen 16 768-an tanultak magyar nyelven Kárpátalján, 2015/2016-ra ez a szám 15 535-re csökkent. Ugyanakkor a magyarul tanuló cigány gyerekek száma 2872-ről 4383-ra emelkedett (8. táblázat és 2. ábra). Hasonló tendenciák figyelhetők meg a (részben) magyar nevelési nyelvű óvodákban is (Balogh, Molnár, 2011).

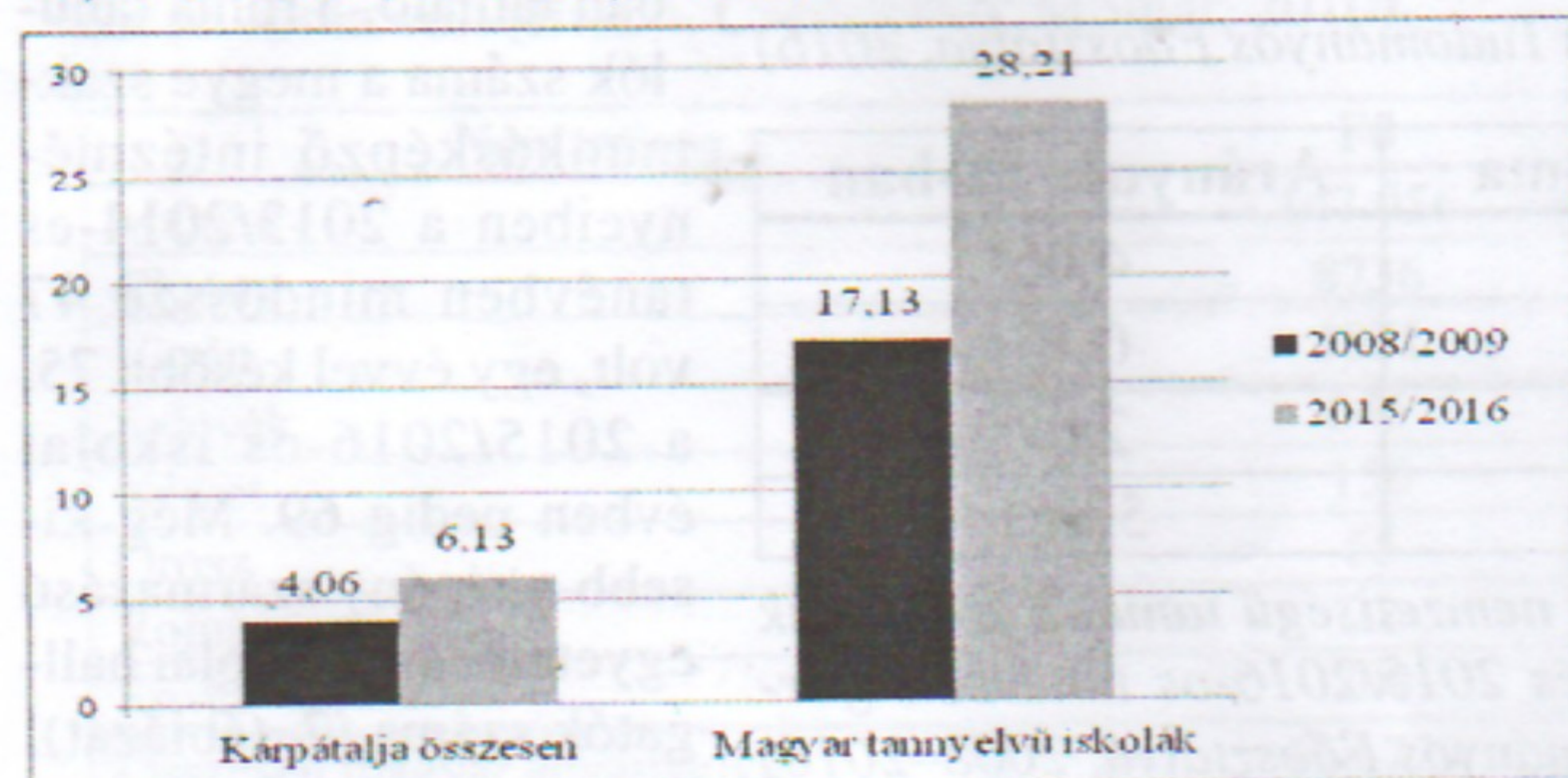
	Magyarul tanulóknak száma	Ebből roma	Arányuk, %-ban
2008/2009-es tanév	16 768	2872	17,13
2015/2016-os tanév	15 535	4383	28,21
Különbség	-1233	1511	11,09
A változás mértéke, %-ban	-7,35	52,61	64,68

8. táblázat. A magyarul tanulóknak összlétszámának, illetve ezen belül a cigány nemzetiségű tanulók számának és arányának változása Kárpátalja iskoláiban a 2008/2009-es és 2015/2016-os tanévben (forrás: Kárpátaljai Megyei Állami Adminisztráció Oktatási és Tudományos Főosztálya, 2008–2016)

2. ábra. A nem roma, illetve roma tanulók száma Kárpátalján a magyar tannyelvű iskolák/osztályok tanulói között (2008/2009-es és 2015/2016-os tanév; forrás: Kárpátaljai Megyei Állami Adminisztráció Oktatási és Tudományos Főosztálya, 2008–2016)

Kárpátalja iskoláiban a 2008/2009-es tanévhez mérten 2015/2016-ra 4,06%-ról 6,13%-ra nőtt a cigány etnikumhoz tartozó tanulók aránya. A magyar nyelven oktató intézményekben ugyanez a mutató jóval erőteljesebben növekedett: 17,13%-ról 28,21%-ra (3. ábra).

3. ábra. A roma nemzetiségűek százalékos aránya a Kárpátalja iskoláiban tanulóknak, valamint a magyar tannyelvű iskolák/osztályok tanulói között (2008/2009-es és 2015/2016-os tanév; forrás: Kárpátaljai Megyei Állami Adminisztráció Oktatási és Tudományos Főosztálya, 2008–2016)

A tanulói létszám csökkenésével, illetve a cigány tanulóknak a beiskolázott gyerekek közötti arányának emelkedésével együtt szemlélve figyelemre méltó az alábbi adat. A 2008/2009-es tanévben a Kárpátalján beiskolázott cigány tanulók 44,2%-a tanult magyarul; a 2015/2016-os tanévben ez az arány alig emelkedve 45,5%-ot tett ki. A cigány gyerekek arányának jelentős növekedése a magyar tannyelvű iskolákban tehát nem annak a következménye, hogy a roma szülők körében erőteljesen nőtt a magyarul oktató intézmények népszerűsége a más tannyelvűekkel szemben.

Ha figyelembe vesszük, hogy a népszámlálási adatok alapján a kárpátaljai romák 62,4%-a vallotta magát magyar anyanyelvűnek, akkor ez az arány a roma gyerekek beiskolázási arányszámának javulása

esetén akár emelkedhet is. Ha viszont saját becsléseinkből indulunk ki (melyek szerint a 2016-ban Kárpátaljára becsült 47 ezer cigány között 44% lehet a magyar anyanyelvűek aránya), akkor a magyarul tanuló romák aránya megfelel az össznépességen belüli arányoknak.

A magyar anyanyelvű cigányok tehát nem csupán statisztikailag növelik a magyar anyanyelvűek számát. Egyes magyarok lakta községekben a cigány gyerekeknek köszönhetően indulhattak magyar nyelvű osztályok. Orosz Ildikó elemzése szerint „számos faluban, többek között például Koncházán, Badalóban, Szürtében, Bótrágyon a magyar tagozatra alig vagy egyáltalán nem jár magyar gyermek, csak a roma szülők iskolaválasztásának köszönhetően maradt fenn a magyar oktatás” (Orosz, 2009). A kisebb iskoláknál már régebben is előfordult, hogy csak a cigány gyerekekkel együtt volt elegendő tanuló ahhoz, hogy elindulhasson az első osztály. Bizonyára így van ez több iskolában a 2016/2017-es tanévben is.

Amint láthattuk, a nagy arányban magyar anyanyelvű kárpátaljai cigányok a magyar nyelven oktató iskolák tanulólétszámának egyik legfőbb utánpótlását jelentik. Azonban a roma gyerekek egyre magasabb száma a magyar nyelven oktató iskolákban sok szülő számára vonzóbbá teszi azokat az intézményeket, melyekben nincsenek cigány gyerekek, ezért a szülők egy része nem a magyar, hanem más iskolába írta gyermekét (Balogh, Molnár, 2008; Balogh, 2009; Ferenc, Séra, 2012). A roma kérdés Kárpátalján tehát nem függetleníthető a magyar ügytől.

Csernicskó István, a II. RFKMF Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpontjának vezetője,

Molnár József, a II. RFKMF Földtudományi és Turizmus Tanszékének vezetője,

Braun László, a II. RFKMF Történelem és Társadalomtudományi Tanszékének tanára

IRODALOM

Balogh L. 2009: „Előrelátó vagy, de mégis...” Az óvodák tannyelvének megválasztása kisebbségi közegben. Nemzetállamok, globalizáció és kétnyelvűség (szerk.: Horváth I. és Tódor E. M.). Nemzeti Kisebbségkutató Intézet–Kriterion, Kolozsvár, 2009. 277–291.

Balogh L., Molnár E. 2011: Kárpátalja magyar óvodái a kataszteres felmérés tükrében. Kataszter – Kárpátalja. Gyorsjelentés. A Kárpát-medence magyar oktatási és tudományos intézményei – adatbázisfrissítés, 2009 (Kötél Emőke szerk.) Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Budapest, 2011. 12–22.

Braun L., Csernicskó I., Molnár J. 2010: Magyar anyanyelvű cigányok/romák Kárpátalján. PoliPrint, Ungvár, 2010. p. 118.

Ferenc V., Séra M. 2012: Iskolaválasztás Kárpátalján. Kisebbségkutatás 2012/3. 473–513.

Jemec, G. Sz., Gyacsenco, V. I. (Ємець, Г. С., Дяченко, В. І.) 1993: Циганське населення Закарпаття. Вид. “Карпати”, Ужгород, 1993. p. 64.

Kárpátaljai Megyei Adminisztráció Oktatási és Tudományos Főosztálya 2008–2016: Adattár.

Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal 2003a: Adattár.

Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal (Закарпатське обласне управління статистики) 2003b: Населення Закарпатської області (За підсумками першого Всеукраїнського перепису населення 2001 року). Статистичний збірник. Ужгород, 2003. p. 164.

Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal (Закарпатське обласне управління статистики) 2003c: Національний склад населення та його мовні ознаки (статистичний бюлетень). Ужгород, 2003. p. 84.

Orosz I. 2009: Oktatás, képzés. Kárpátalja. A Kárpát-medence régiói 11. (szerk.: Baranyi B.). MTA Regionális Kutatások Központja–Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest, 2009. 421–453.

Szabados, M. V. (Сабадош, М. В.) 2016: Забезпечення освітніх потреб представників ромської народності в Закарпатській області. Методичний центр при департаменті освіти і науки Закарпатської облдержадміністрації, Ужгород.

database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Database/Census/databasetree_uk.asp 2016
www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/dem/2016/nasel_0101_2016.pdf 2016